

Újsághír: *Kormánykritikus professzor emeritusoktól is megválnak a Közgazdaságtudományi Intézet, van, aki politikai okot sejt a háttérben.*

Főigazgatói válasz: *Az érintett kollégák nyugdíjasok, nem állnak munkaviszonyban (...), így semmilyen kötelezettségünk nincs velük szemben.*

(Windisch Judit, *hvg.hu*, 2024. február 6.)

Kedves Imre! Mesélj, hogy muzsikál régi intézetem? Intézetem? Dehogy az enyém, nem birtokoltam, nem igazgattam soha. Tudod, lassan negyven éve Bécsben élek, de furcsamód még mindig magaménak érzem. Szorosan követem sorsát. Első munkahelyem volt, tizennégy évet töltöttem a falai közt belső, majd túl a Lajtán újabb húszat külső munkatársként. Jelenleg a Bécsi Egyetemen dolgozom. Az elmúlt évtizedekben számos volt intézeti kollégámat hívtam el a „Közel-Nyugatra” kutatni vagy előadni, és tanítottam velük együtt Budapesten. Utoljára 1995-ben indítottam az Intézetben önálló kutatást, néha felbukkanok egy-egy konferencián, olvasgatok a könyvtárban és beszélgetek a büfében a „régiekkel”. Erősen fogatkozunk.

Úgy érzem, magyarázattal tartozom, miért is zavarlak nyilvánosan. Vagy harminc esztendeje nem beszélünk egymással. Az utóbbi években Te vezeted az MTA Közgazdaságtudományi Intézetét, illetve újabban a főlé szakbált Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpontot (brrr!). Én pedig talán az egyetlen vagyok a földgolyón, aki valaha hosszan itt dolgozott, és – ami fontosabb – azóta gyakran publikál a hely történetéről. Weöressel szólv, „különb féle” nyelveken kísérletezem megörökíteni az Intézet emlékeit. Hol a jót, hol a rosszat. Kedves Imre, ezúton értesítelek, eddig csak hosszabb lábjegyzete voltál egy tanulmányomnak, legutóbbi döntéseiddel azonban bekerültél a főszövegbe. Ezt már évek óta írom a magyar közgazdasági gondolkodás, ezen belül az Intézet 1989 utáni történetéről. Kérlek, ne örülj korán. Amit most teszel, tartok tőle, nem a legjobb emlékek közt szerepel majd.

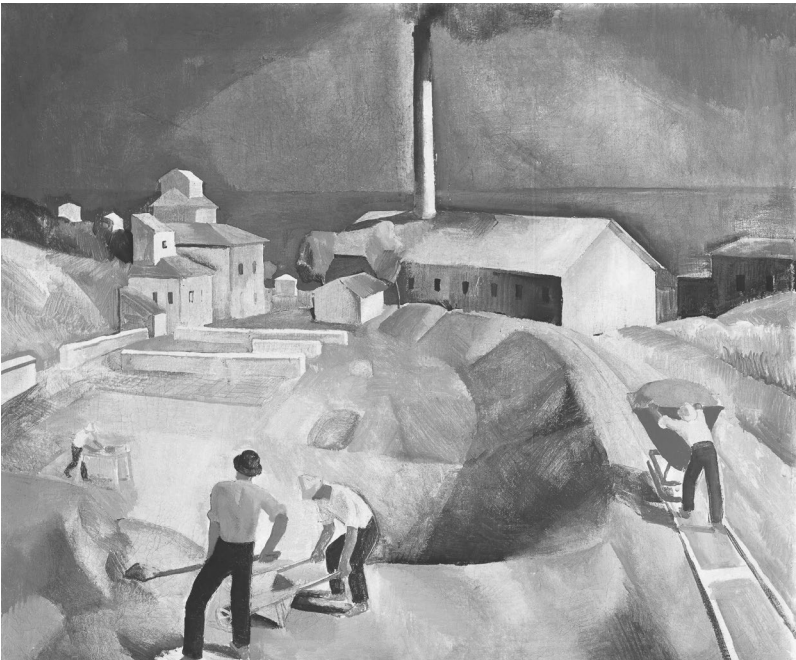
(*Hajtóvadászat öregekre?*) Alighanem sikerült eljátszanod egy – irányodban jóindulatúan semleges – krónikás bizalmát. A helyedben sürgősen keresnék másikat. Ne gondold, hogy a nemzedéki szolidaritás beszél belőlem. Persze az is. A „hajtóvadászat” bizonyára nem a leghiggadtabb kifejezés a részemről. Mégis, milyen izlésre vall, hogy tucatnyi hajló korú, nem mindig egészséges, de gondolkodni szerető és tudó embert, akik egy árva fillérbe se kerülnek az Intézetnek, sőt, gyarapítják bevételeit, egy beosztottad által írt, hideg hangú körlevéllel akolbólítasz ki az épületből? Ahelyett, hogy azért esdekelnél, hogy maradjanak még sokáig. Egy ilyen levél, mely ez év február 15-i hatállyal belépőkártyájuk, számitógépük, könyvtári könyveik, VPN-hozzáférésük és e-mail-címük visszaadására szólítja fel őket, még egy ünnepélyes búcsúztatásnál (pogácsa, kóla, „zárt karokkal várjuk kedves volt dolgozóinkat a jövőben”) is megállóbb. Igaz, volt idő hozzászokni a ki semmizéshez. Az intézeti belső levelezésből például már hónapokkal ezelőtt kizárták a nyugdíjasokat, így számos szemináriumról, konferenciáról csupán akkor értesültek volna, ha véletlenül ők rendezik.

Kedves Imre, csak nem felejtetted el, hogy az általad kitésekeltek között van legalább fél tucat olyan személy, aki egykori mentorodként, főnökdként, kutató- és szerzőtársadként segített szárnyaidat bontogatni? Nincs a körükben egy se, aki íránt legalább szemenkben hálát éreznél? Pedig ingyen lenne. Néhány, holnapra már rozzant számítógépet veszítene az Intézet, ha méltóságukat megőrizve maradhatnának. Értem én, ha sikerülne orvul megtartaniuk belépőkártyáikat, még belopóznának éjjel a folyosóra – gondolkodni. Azért oda, mert azt az egyetlen szobát is el kellett hagyniuk, melybe az utóbbi időben összeszűfolták őket. Sajnálom, hogy hajdan a szabadságot választottam. Most boldogan ott lo-pó-zhatnék velük.

Am hagyjuk a lírát, és nézzük, miért is lenne üdvös, ha maradnának az öregifjak. Hallom, nemegyszer boszszantanak Téged. Mert úgymond feszültséget keltenek. Politizálnak, ahe-

Nem vénnek való tudomány?

Levélféle Fertő Imre főigazgatónak

Patkó Károly: Napsütötte itáliai táj, 1930, © A Virág Judit Galéria archívumából

élték a kétes előjoggal. Jelenleg ott tartunk, hogy lassan azok se használhatják az Intézetnek a magyar közgazdasági kutatásokat forradalmasító, méretes adatbankját, akik megalakították és évek hosszú során át gyarapították-finomították annak tartalmát. Mert vésszen eljárt felettük az idő. Végül, ha valaki szakmája gyöngye, és egy másik tudományos műhely könyörög neki, hogy jó pénzért csatlakozzon egy projektjükhöz, de nincs kedve, ideje, ereje vezetni azt, Te – kard ki kard! – büszkén lemondasz majd róla meg az ő révén befolyó összegekről? S mi lesz a már megkezdett és várhatóan még évekig tartó kutatásokkal, melyekben fontos, de nem irányító szerepet játszik az intézeti nyugdíjas? Kedves Imre, már megbocsáss, kaszabolsz és tékozolsz. Érdekelne, mi hatalmaz fel erre azon kívül, hogy egyelőre úgy látszik: megteheted. Kíváncsi lennék, mit mondanál Kornainak, ha még velünk lenne, és azt kérné Tőled, hadd jöjjön vissza arra a helyre, melyet ő tett fel a térképre, de – túl a kilencvenen – már unja kicsit a pályázgatást.

(*Lassú „neresedés”*) Miért is írom mind ezt? Hisz csak egy rövidke, abszurd történetről tudósítok, mely méltatlan a maga módján, de nem több mint csepp a mindennapi orbánizmus tengerében. Vannak nála jelentékenyebbek, abszurdabbak és méltatlanabbak is a szakmában, gondoljunk csak a Corvinus közpénzszórással (–mosással?) édesített gleichschaltolására vagy az ELTECON keserű kiéheztetésére. A CEU-t is Bécsig tolták Közgazdaságtan Tanszékével egyetemben. Mit tanúsít mégis ez az egyetlen kis csepp? Bátorodom remélni, kedves Imre, hogy nem untat majd, amit mondanó vagyok. A sírás-rívás szolidaritáson túl ugyanis lennék egyéb indokaim is a megszólalásra, magamra öltve a közgazdasági eszmék története iránt érdeklődő halandó gúnyját. Szeretnék meggyőzni arról, hogy a zsarnokra tett utalás nem valami alantas költői túlzás a részemről. Ígérem, nem foglak kárhozatni azért, amit nem gondolok mostani tetteidről. Azok, jóllehet nem nélkülözik az önkény némely elemét, távolról sem árulkoznak populizmusról, és korporatív megfontolások sem jellemzik. Azt se hinném, hogy híve lennél valamilyen „nemzeti közgazdaságtannak”. Ha így lenne, ügyesebben (és minden skrupulus nélkül) korognál a barát-el-lenséget és bélyegeznél kisebbséget, képviselnél buzgón hivatásrendi értékeket, pengetnél nacionalista hírokat, agítálnál és propagálnál rogyásig. Használóképp, ha valaki hithű neoliberalis indíttatást orrontana intézkedésekben, sürgősen lebeszelném e gondolatkiéletről. Amennyiben a pucér haszonnak vagy hosszabb távon „hitbizományod” értékének maximalizálása motiválna, már rég rájöttél volna arra, hogy nem nyerő az üzleti stratégiád, mivel jövedelmet áldozol és szel-

lemi tőkét fecsérpsz. Bevallom, képtelen vagyok megfajteni, miért csinálod ezt az egészet.

Nem feltételezném, hogy valami tetetlen politikai düh mozgat a zömében liberális, nemegyszer az SZDSZ-t is megjárt, szerinted túlkoros kollégáiddal szemben. Azt se, hogy szándékosan neresíteni szeretnéd az Intézetet. Mindazonáltal legalább három dologban eltűröd, hogy az fokozatosan neresedjék: feledkezzék meg múltja jelentős részéről, engedjen minőségi követelményeiből, és ne nagyon akarja megérteni a mát a tegnaptól. Legyen tehát minél színtelenebb-szagtalanabb, függő, ezért felszámolható. Musilt idézve, tulajdonságok nélküli. Te biztos úgy mondanád, legyen velejéig szakmai: tudományosan megbízható, pontos, sallangmentes.

(*Nyugatosítók*) Tudod, én lennék az utolsó, aki kétségbe vonja ezeket az értekeket. Azt hiszem, kevesen voltak, akik nálam többet szemtelenkedtek a most elbocsátottak némelyikével is. Felhánytorgatva – nem is tudom, milyen piederasztálra felkapaszkodva – reformer (majd „transzformer”) maszatolásaikat, azt, hogy hosszan késlekedett neoklasszikus fordulatuk, és hogy hajlamosak voltak lehorgonyozni a régi-institucionalista módszereknél, amikor a nagyvilágban már ott dübörgött az új intézményi közgazdaságtan. Am remélem, dohogás közben sikerült vigyáznom arra, hogy elismerjem, megnyit gyüröltek a mostani és korábbi régicik legjobbbbjai, hogy kirángassák az Intézetet a sztálini politikai gazdaságtan mocsarából; hogy mily sok eredeti tudományos ölet pattant ki a fejükből; hogy intézményüket nemcsak a piaci-szocialista reformgondolkodás, hanem a matematikai közgazdaságtan fellegvárává is tették; és hogy visszanyerték mind az empirikus, mind az absztrakt kutatás (és általában a vélemény szabadság) tiszteletét. Egyszóval azt, hogy sikerült részben nyugatosítaniuk ezt a helyet már 1989 előtt is. A kipateroltak között akad három olyan igazgató is, aki segített megóvni az Intézet mint az egyik legjobb kelet-európai közgazdasági *think tank* hírnevét, mialatt sokat tett azért, hogy az, s ez nagy szó, szokványos nyugati műhelylyé váljék. Eközben a reálszocializmus megreformálásának utópiáját maga mögött hagyva nem utó csinnadrattával ugyan, de a kapitalizmus igenlése jelent meg az Intézet cégérén, ami persze manapság sem a jobb-, sem a baloldalon nem emeli a népszerűségét a Kárpát-medencében.

Nem ellenőriztem, de gyanítom (és az „aktívák” petíciója is erre utal), hogy az eltanácsoltak teljesítménye – bárhogy mérjük is – nem marad el az övéktől. Az általad állítólag oly kedvelt tekintélyes külföldi publikációk és idézettség tekintetében sem. Pedig a koral nemritkán csökken a produkció, ritkább a sziporka, és zsugorodik a *Sitzfleisch* is. Vagy nem. Az is valószínű, hogy egy idő után nem erőlködik már az ember annyira, hogy művét közöl-

je egy előkelő folyóirat. Vagy igen. Nem azért mondom, kedves Imre, de valahol mélyen közgazdászok lennénk, nem igaz? A közvetett, a szándékolatlan, a kumulatív hatások kimutatásának zord bajnokai. Hatások, melyek létrejöttéhez nem árt, ha időnként egy légtérben tartózkodik az, aki gyakorolja ezeket, és akit érnek. Figyelj, most elkezdek hús-vér személyekkel példálózni, szigorúan nálam kicsit idősebbekkel, akikről módom volt ezt azt ellesni a múltban, és akik most a kilövési listán szerepelnek. Kérem, az alatt meg nem említettek nézzék el nekem, hogy válogatok.

Kezdem Laki Mihállyal, aki lényegében megteremtette a közgazdasági esettanulmány műfaját a honban, újrakezdve, amit Kornai 1956-ban felb hagyott, és megbecsülést szerezve a gazdasági antropológiának. Tőle lehetett megtudni, mit csinál egy vállalati anyagbeszerző, de azt is, hogyan lehet szóra bírni egy miniszteriumi csinovnyikot vagy egy újkapitalista vállalkozót. Folytatom Soós Károly Attilával. Ő egyebek mellett a kampány mint gazdaságirányítási intézmény fogalmának megalkotásával nyitotta fel sokunk szemét, de az önigazgatónak mondott jugoszláv pártállami gazdaság szakértőjeként is megkerülhetetlen volt, ha az ember komparatistikával kísérletezett. Végül szólnom kellen Simonovits Andrásról is, a kitűnő matematikai közgazdásról, de róla néhány éve hosszan meséltem már (*A hetvenéves Simonovits Andrásnak, ÉS, 2016/47., nov. 25.*), vagy a közgazdász-körökön kívül is jól ismert Bauer Tamásról, aki a KB-titkártól a gyárigazgatóig ismerte a „gazdasági mechanizmus” ágenseinek viselkedését – nemcsak Magyarországon. Ő csak azért nincs most a célkeresztben, mert a politikából egyelőre nem tért vissza a tudományba. Tőlük – tőlük is – tanultam azt a nyelvet, amelyen ezt a levelet írom. Ha ők írnák, dicsekvésnek tűnne a részükről.

A fenti bekezdésben használt múlt időt, légy szíves, értsd *present perfect*ként: ezek az emberek mind a mai napig alkotnak és hatnak. Amikor nem írnak, akkor tanítanak. Ha épp nem publikálnak, akkor kutatnak. No de vissza a módszertani problémákhoz! Mondd, kedves Imre, netán az a baj, hogy szerény véleményed szerint nemzedéktársaim némelyike beszorult a reformvilágból öröklött, már akkor is kissé ómódi tudományos technikák ketrecébe? Jelentéktelen esetek tüzetes megfigyelésével töltek idejüket, gyanakodva vizslatják a mai magyar gazdaság intézményeit, távoli analógiákba révednek, locsognak-fecsegnek, ahelyett hogy tisztességgel modelleznék? Mindezt történészkedésbe és szociologizálásba csomagolják, rontva ezzel az Intézet közgazdasági reputációját? Beszélük, effajta fenntartásaid is vannak.

Tegyük fel, de ne engedjük meg, hogy igazad van. Akkor se gondolnám, hogy kíváncsatos lenne, ha egy főigazgató döntene szakmai műfajok dolgában, s abban, hogy a kutatók közül ki műveli a tudományt mint olyat „elég” jól, s ki nem. Míközben annak hazai piaca, úgy tűnik, clismeri az elbocsátottak érdemeit. A világpiaca is: ha nem mindig a nagy folyóiratok gondolzzák is műveiket (kiét igen?), gyakran hívják őket külföldi konferenciákra előadni, közösen kutatni, oktatni, tanulmánykötetekbe írni. Az persze valóban súlyosan provinciális lenne, ha az Intézetben a nem-modellezés, pontosabban a kvantitativ elemzés hiánya lenne az uralkodó irány. De már évtizedek óta nem az! Gondolj csak olyan, szintén most szélnek eresztett kollégáinkra, mint Gács János, Kőrösi Gábor, Lackó Mária, Oblath Gábor vagy Semjén András, kiknek tudományos érdemeire pusztán hely hiányában nem térek ki. Nem mintha a verbális elemzés hézagmentesen kiiktatható lenne, továbbá a verbális és matematikai módszereket ne lehetne kitűnően házásítani. Kedves Imre, mit kezdesz majd mondjuk Köllő Jánossal, aki mindkettőben járatos, iskolát teremtett a magyar

munkagazdaságtanban, de pusztá életkora miatt bármikor kirúghatóvá válik, amint elfogynak pályázati forrásai. Holott, ha a ma és ma holnap távozni kényszerülők nem csinálnának semmit, csak rendszeresen bejárnának az Intézetbe *létezni*, sokat javítanának annak tudományos állagán.

(*Emlékeztőkiesés*) Amikor ezek az emberek kényszer hatására hátat fordítanak itt töltött évtizedeiknek (sokuknál fél évszázaduknak), alaposan csorbul majd az intézményi emlékezet, valamint a belőle építkező rutin és identitás. Nem csupán a „hallgatólagos tudás” egy része semmisül meg, hogy tovább szajkózzam az intézményi közgazdaságtan alapfogalmait, nem pusztán tovább porlad az iratalapú tudományos örökség (lassan a digitális is), de azok is lassan eltűnedeznek, akik még adhatnának életútinterjút, ne adj’ isten megírhatnák szűkebb szakterületük történetét. Ha az Intézetnek lenne saját archívuma, a közgazdászoknak nem kéne, mint most, a szociológusokhoz cipelni kordokumentumikat, hogy ott tárolják azokat.

Ne érts félre, nem a múlt himnuszát zengem. Rckvizitumait nem azért vélem megőrzendőeknek, mert mind páratlanul értékesek voltak, hanem azért, mert *voltak*. Ha halványul az emlékezet, akkor gyengül a belső kohézió és a józan küldetéstudat is. Apad a tekintély és az erő, melyből érteni szoktak odafönt, s egyszer megkérdezi majd valaki egy füstös szobában: mondjátok, szükségünk van nekünk egyáltalán – a micink mellett – *még* egy közgazdaság-tudományi intézetre? Hogy így is, úgy is megkérdezi? Legalább neheztsd meg egy kicsit a dolgát, kedves Imre, hogy ne tudjon széthúzást, nemzedéki konfliktust gerjeszteni, jobb esetben csupán arra hivatkozni. A liberális mételyre amúgy is fog, ezt alaposan begyakorolta. Vagy Te már a lemerülésre-kibekkelésre gyúrsz? Nos, ha megkérdeznéd azokat, akiknek épp kitezsed a szűrét, elmondanák Neked, hogy ehhez a stratégiához csak nagy ritkán nyúltak igazgatóelődeid. Így kanyarodom vissza a „neresedés” veszélyéhez.

(*Orbán ára*) Lassan közhely már, hogy az Orbán-rezsim természetrajza naponta igazol egy másik közhelyet, miszerint a történelem szereti ismételni önmagát. Államosítás, centralizáció, pártállami gazdasági intervenciók, központi fejlesztési programok, militarizálás, árrögzítés, ellátási felelősség, tervalku, hiány, beruházási ciklusok, informálitás – azért se folytatom, a tervgazdaság ezen ősi fogalmai közül számos elkezdett visszaköszönni, ha nem is oly hangosan és gyakorta más kalapokat lengetve, mint egykoron. Nem állítom, hogy gyerekjáték lenne, de a nyilvánvaló hasonlóságokat és különbségeket érdemes volna módszeresen tanulmányozni, mégpedig túlnyomórészt a modern közgazdaságtan eszközeivel. Alighanem magasan díjazná a nemzetközi tudományos közvélemény, ha magyar tudósok előbb-utóbb kirukkolnának az illiberális kapitalizmus közgazdaságtanának helyi változatával. Oximoronok vizsgálatához a piaci szocializmus óta ugyebár van némi érzékünk. A kutatás egyik vas-kos fejezete lehetne, amit magamban egy ideje az „Orbán ára” munkacím alatt morzsolgatok. Ez gondosan fölbecsülné és összevetné a rezsim költségeit és hasznait, valamint feltenné a gazdaságtörténet-írásban a kliometria térhódítása óta már korántsem megütközést keltő kérdést: vajon mi lett volna a magyar gazdaságból, ha másfél évtizede valami okból elmarad az antiliberális fordulat?

Szomorokodom. Tényleg pont most kell elküldeni azokat, akiknek a tervgazdaság és a piacgazdasági át- és visszamenet fontos aspektusainak megértését köszönhetjük, és akik együtt kutathatnának náluk alkalmasint korszerűbb tudású, fiatalabb szakemberekkel? Hiszen – a régi poént átígnátva – idejük van, laptopjuk (talán még) van, miért ne tehetnék? Lehet, hogy az évek múlásával hiúbbak és sértődösebbek lettek, én is, de a kettővel korábbi rendszerről szerzett ismereteik – sajnos – keveset veszítettek időszertúségükből. Kedves Imre, alázatosan jelentem, a vének bevetették. Meglehet, feljebbvalóid nem nagyon örvendének ennek. Kár, pedig lenne még pár jó ötletem.

Üdvözlettel,

Kovács János Mátyás

„Jót tehet most néhány betolakodó”

Weber Kristóf zeneszerzővel a *Keringő* című regényéről beszélget Tillmann J. A.

- Akik ismernek, példátlan elbeszélőképességedet is ismerik, de a könyved meglepetés, hiszen egészen más valamit elmondani, mint nagy formában irodalomként megírni. Ráadásul minden előzmény nélkül jelent meg a regényed, amelyben meglehetősen nagy írói eszköztárat használsz, méghozzá nem is akármilyen szinten, és éppoly élvezetes olvasni, mint hallgatni téged. Hogy jött ez így?

- A színházból. Már gyerekkoromban jártam színházba, sokkal többet, mint moziba. A színház nemcsak nézőként érdekelt, szerepeltem darabokban, a *Carmen* gyermekkórusában is énekeltem például. Később láthattam Ascher Tamás, Ács János, Babarczy László, idősebb Bagossy László, Gothár Péter, Jeles András, Paál István, Székely Gábor és Zsámbéki Gábor rendezéseit. Mindemellett apám, de főleg a nagyapám voltak a nagy mesélők. Nagyapám nem tudott magyarul, így egy más világ tárult eléem a magyar iskolákhoz képest. A tanulóévek után a zeneszerzés lett a fő tevékenységem, de már huszonévesen jelentek meg cikkeim. Ezek többnyire koncertbeszámolók voltak, pár interjú, zenekritika is. Aztán huszonöt éven át dolgoztam zeneszerzőként színházakban írókkal, költőkkel, dramaturgokkal. Ez adott némi rálátást a szavak műfajaira. Az írás mindig a konkrét jelentés miatt vonzott. A zenének nincsen ilyen jelentése. Stravinsky szerint a zene nem jelent semmit, csakis önmagát. Szerintem némi logikát is. És vannak olyan sajátságai, mint a szavak művészetének. Egyes kutatók szerint a zenének és a nyelvnek valaha volt egy monogenetikás fázisa. Én a közös vonásokat ma az idiómák párhuzamosításában vélem megtalálni.

- Miért írsz regényt egy zeneszerző?

- Nem tudom, hogy például Daniel Speer vagy Paul Bowles miért írt regényeket. Nem gyakori jelenség, ezt azért tudom. A fordítottja se, hogy írók komponáljanak, de azért Friedrich Nietzsche vagy Rabindranath Tagore ismertek. Erdély Miklóssal példálózva én azért dolgozom több műfajban, hogy ne forgácsolódjak szét.

- Ez hogyan tart vissza a szétforgácsolódástól?

- Biztosan ismered azt a székely viccet, mikor a góbé hazahúz egy vastag faágat, és elkezd faragni. A faág egyre kisebb lesz, és a góbé fia folyton kérdezi, hogy mi lesz belőle. Az egyre kisebb farúdból végül már csak fogpiszkáló lehet, tovább nem lehet faragni. Közben az öreg egy forgácsoló közepén ül. A fogpiszkálót tehát csak egyetlen dologra lehet használni, de a faágból bármi lehet. Egy zeneszerző csak komponálni tud, de egy művész sokféle dolgot csinálhat. Ha van írói vénám, azt nem nyomhatom el csak azért, hogy egyféle tevékenységem legyen.

- Akkor ezért fotózol is?

- Nem egészen. Komponálni másoknak szoktam, minden zeneművemet a nyilvánosságnak szánom. A fényképezést azért csinálom, hogy ne felejtsek el pillanatokat. Tehát inkább magamnak. Magam viszont elég igénytelen vagyok. Amúgy is visszatetszőnek tartom, hogy sokan az igényességet párhuzamosítják a minőséggel. Jó művész tud rossz, igénytelen művet csinálni, rossz művész pedig még lehet igényes jó ember. Ha néhány fotóm másnak tetszik, az jó, de az sem baj, ha egyik sem tetszik senkinek. Az írás viszont nálam olyan hétköznapi tevékenység, mint a főzés vagy a séta. Ha nem tudok aludni, akkor írok.

Csak a naplómat és a munkafeljegyzéseimet írom saját magamnak, minden egyebet másnak. Szinte minden írásom megjelenik valahol. Még magánlevelet, konzulensi vagy opponensi jelentést is úgy írok meg, hogy az később publikálható legyen. Am gyakran érzem öncélúnak a megjelent írásaimat. Amiben fejlődést értem el, az mégiscsak a kottaírás... Attól nem leszek fotóművész, hogy fényképeket csinálók. És attól, hogy írtam egy regényt, nem válok íróvá. Nálam ugyanis a regény nem cél, hanem csak eszköz.

- A *Keringő* minek az eszköze?

- A regénnyel megpróbáltam a figyelmet a zenémre irányítani. Ma a zenét a felhasználók készen kapják élő koncert vagy hangfájl formájában. Én azonban nem vagyok hangszerjátékos, és az öregedéssel az a kevés tudás is elveszni látszik, amit valaha énekesként produkáltam. A zene leginkább a gondolataimban létezik. Ezen gondolatok egy részét le lehet kottázni. Más részét pedig betűkkel írni. Talán kézenfekvő lett volna, ha a zenémről esszéet írok. Ám az esszé nekem túl tág műfaj, amiből hiányoznak az előrehaladást biztosító kapaszokdók. A regény sem tűnik örök érvényűnek, viszont vannak olyan követelményei – mint a történetmesélés vagy a jellemábrázolás –, amelyek lehetőségei számomra beláthatatlanok. Regénnyel szélesebb réteget tudok megszólítani, mint esszéesorozattal.

- A *Keringő* ezek szerint a marketing példátlan és meglehetősen munkás esete.

- Igen, valójában annak szántam. Emiatt kissé szégyellem is magam, de nem volt jobb ötletem. Persze örülnék, ha az olvasó valódi és hasznos információkat fedez fel benne. Annak is, ha érzelmeket hoz felszínre, vagy esztétikai élményt nyújt. A regényformával ezeket a szándékokat sokkal jobban ki tudom bontani, mint más irodalmi formával. Például évtizedek óta írok verseket. Nem naponta, csak amikor eszembe jut. Havonta, kéthavonta egyet. Ezeket nem publikálom, inkább olyanok, mint az ujjgyakorlatok a zenében. Többségét egy idő után kidobom. Néhány viszont dalszöveg formájában mégis életre tudott kelni.

- Lehet, hogy az írók betolakodónak fognak tartani?

- Ettől nem félek. A magyar irodalomnak jót tehet most néhány betolakodó. Hiszen az irodalom ma védekező állapotban van a kontraszelekciós kormányzati kultúrpolitika miatt. Jelenleg az írók szinte csak egymásnak írnak. Ha nem jelenik meg külső hatás, akkor a magyar irodalom olyan szubkultúrává válik, mely csak egy szűk társadalmi közeg sajátja lehet. Láttunk már ilyet a történelem folyamán. Tehát attól nem félek, hogy betolakodó leszek, de vannak azért bennem más félelmek. Amik tényleg abból adódnak, hogy olyan területen botorkálok, amelyet nem ismerek elégé. A *Keringő* szövege nem igazán irodalmi. Csak egyetlen jelentésre koncentrált, figyelmen kívül hagyom a rétegmentések igényét. Nem tudok úgy írni, hogy a szövegminőséget helyezem előtérbe, képtelen vagyok egy jelenetet „faszagányos” eleganciával megírni. Az ehhez szükséges tehetség hiányzik belőlem. Így aztán számítok kritikusai megrovásokra.

- Olyan szavakat használsz az alkotótevékenységedre, mint *haladás*, *fejlődés*. Ezek a fogalmak, legalábbis általános értelemben, kissé kétségesé váltak. Miért fontos neked a progresszió?

- Nem tudok egy helyben toporogni, mint Mahler, nincs hozzá türelmem. Akkor önreflexióm sincs, hogy folyamatosan magamat figyeljem. Azt sem tudom megcsinálni, hogy egy-egy zenei jelenség minden aspektusát a lehető legszélesebb palettájú részletességgel bontsam ki, mint ahogy Anton Bruckner tette. És zavarna, ha olyan visszafejlődést tapasztalnék a zeném-ben, mint amilyeneket a sejtjeimben és életfunkcióimon érzékelek. Ha zárt, statikus kompozíciókat készítek, és később nem tudok belőlük kiindulni, akkor úgy érzem, fölöslegesen dolgoztam. Sok ilyet csináltam sajnos az eddigi életem során. Végül is emiatt törlöttem ötvenhat éves koromban a műveim kétharmadát. Csak azok maradtak meg, amiket előremutatónak gondoltam. Ami kiindul valamiből, vagy amiből ki lehet indulni.

Megmaradtak azok a műveim is, amiknek elfelejtettem az érveit. Magyarán, amiket nem értettem. A teljesen egyértelmű, klasszikus esztétikai ideák szerint írt kompozícióimat mind megsemmisítettem.

- A *Keringő* 2015-ben játszódik. Van összefüggés a művek megsemmisítése és a regény időválasztása között?

- Igen, van. 2014-ben halt meg Borbély Szilárd, akivel közel húsz évet dolgoztam együtt. Szilárd elég nagyvonalú volt velem: nemcsak azt engedte meg, hogy húzzak a verseiből, hanem azt is, hogy hozzáírjak. Végül ez az altruista nagyvonalúsága lett a *Keringő* főszereplőjének etikai alapálása. Mivel a vers megzenésítése is publikáció, töröltem a dalaink nagy részét, nehogy félreértések legyenek. És azzal a lendülettel töröltem egy rakás más darabot is, főleg a korai neotonális eszmék szerint komponált elektroakusztikus műveimet, valamint a hasonló elvek mentén keletkezett alkalmazott zenéimet. 2015 a kilátásalanság időszakának kezdete. Próbáltam teremto folyamatokba beszállni, felvenni valamilyen termékenyítő szálát, de nem leltem olyan alkotótársra, mint amilyen Szilárd volt. Azóta sincs állandó szerzőtársam. Tudok ugyan egyedül dolgozni, akkor csak a reflexió hiányzik. De megszoktam a társas alkotást. Végül találtam egy alkotói közösséget: a *Prae* köré csoportosuló művészek nagyon inspiratív rezonanciát adnak. Viszont nem tudom elfelejteni azt a szellemi ürességet, amibe Szilárd halála után kerültem. Ebből az állapotból rajzoltam meg a *Keringő* központi figurájának, Walz Emilnek a karakterét. Ám Walz nem én vagyok. Ő csak egy elképzelt másik énem, aki egyáltalán nem hasonlít rám. A gondolatai azonban az én gondolataim is.

- Miben különböznek Walz Webertől?

- Walz amatőr zeneszerző, aki inkább a befektetéseiből él. Magányos, introvertált, szexista és mizantróp. Sőt saját magától is undorodik. Ugyanakkor altruista is: úgy tesz jót másokkal, hogy magának kárt okoz. Slampos, szivarozik, autót vezet. Ezek közül semmi nem jellemző rám. Én családban élő zeneszerző vagyok, szerény anyagi körülményekkel. Nem utálok az embereket, sőt kifejezetten extrovertált társasági pasasként tartanak számon. Nem vagyok nagyvonalú sem, inkább önző és egoista. Persze van köztünk annyi hasonlóság is, hogy aki ismer, az simán azonosítani tud vele. Mindketten fotózunk, szeretünk enni-inni. Mindketten cukorbetegek vagyunk. Mindkettőnket foglalkoztat a halál. Ám nem kell engem ismerni ahhoz, hogy az olvasója számára a regény működjön és a veleje megérkezzen.

- Mi az, amit ebből a legfontosabbnak tartasz? Van egy *message*?

- Az önfeladás folyamata. Ami leginkább a nőkre jellemző, mikor gyerekük lesz. Lemondanak a saját érdekükről a gyerek érdekében. Sajnos ezt én a való életben nem tudtam megcsinálni. De szerettem volna. Erről szól Walz élete. Mivel nincs gyereke, a művei érdekeit helyezi előtérbe. Szabaddá teszi azokat, így nem kap jogdíjakat. Viszont a művei életre kelnek, leginkább átiratok formájában.

- Van a regényben egy furcsa, visszatérő esemény: a főszereplő többször hall egy koppanást, de nem derül ki, honnan ered. Mi ez a koppanás?

- Ez egy önéletrajzi elem. Kamaszkoromban mentális problémák miatt hallucináltam. Aztán kinőttem, elmúlt, de az emléke megmaradt. Annnyira, hogy szinte minden zeneművembe beleteszek egy-egy rendszeridegen hangot. Itt a *Keringő*-ben is ezt akartam csinálni. Nincs jelentése, vagyis csak azt jelenti, amit az olvasó beleért. Ez egy képzeletbeli akusztikai jelenség, és talán figyelemzveteti is az olvasót, hogy ne vegye nagyon komolyan, amit olvas, az nem a valóság.

- Rendszert éreztem a fejezetcímekben: mindegyik egy zeneműved címe is.

- A tervem az volt, hogy a zeneműveimnek legyen köze ehhez a regényhez. Párhuzamokkal oldottam meg, az idiómák és az önéletrajzi elemek felhasználásával. Ezért jeleztem egy-egy művem címét a fejezetcik címében. Ezek között megsemmisített művek is vannak, amelyek kottái, hangfelvételei ugyan kukába kerültek, de az elmúlás abszurditását így is tudják közvetíteni.

- A fülszöveg szerint az idiómák gyűjtése a hobbid. Mit jelent ez?

- Az idiómák gyűjtése maga is egy mesterséges idióma. A dolog lényege, hogy összehasonlítk olyan jelenségeket, amelyeknek látszólag semmi közük egymáshoz. Az idiómákat sokan nyelvi sajátosságoknak tartják. Pedig léteznek zenei sajátosságok is. Gyakran használok közheles fordulatokat. Ám ezt olyannyira bonyolult módon teszem, hogy néha magam sem értem. Ha érteném, akkor nem is érdekelné, mert elveszne a kíváncsiság indítéka.

- Miért lett illusztrált kötet a *Keringő*?

- Ennek több oka van. Bizonyos szükséges kor- és jellemrajzokat nem tudtam kellő alaposséggal megcsinálni, nem vagyok gyakorlott szépiró. Aztán a fejezetcímek koncepciója nem fedte le teljesen a szakaszolási elképzeléseimet. Így ott kellett a szöveget elválasztani, ahová nem jutott fejezetcím. Ezeket a problémákat a grafika oldotta meg. Láng Orsolyára a *Prae* alkotói között találtam rá tavaly, korábban nem ismertem őt. A *Személyes okok* című verseskötetétől hónapokig szédültem. Tulajdonképpen ez a kötet erősített meg abban, hogy érdemes az önfeladással foglalkozni. Aztán Orsival hamar megtaláltuk a közös hangot, annak ellenére, hogy jelentős generációs különbség van köztünk. Kiderült, hogy gyerekkorában is hallotta már az én zenémet. A *Keringő*-ben sok szór esik a kollektív műalkotásról, ennek is szerettem volna teret adni. Így a rajzokkal egészen albumszerű lett a könyv. Orsi verset is írt a *Keringő*-be. És sokat tanultam tőle. Klasszabb volna az ország, ha a magamfajta vénemberek többet tanulnának a fiataloktól.

www.konyv7.hu

Nekem a szavak lettek az

eszközeim – Ughy Szabinával

Az átlátászó nő című kötetéről beszélgetett Illényi Mária.

a könyves újság – az interneten

KÖNYVHÉT